

Исаков К.А., Бердиев А.Т., Арзыбаева Р.

**ГЕРАЛЬДИКА: ПАЙДА БОЛУШУ ЖАНА
ТАРЫХЫЙ-ФИЛОСОФИЯЛЫК МААНИСИ**

Исаков К.А., Бердиев А.Т., Арзыбаева Р.

**ГЕРАЛЬДИКА: ВОЗНИКНОВЕНИЕ И
ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ**

К.А. Isakov, A.T. Berdiev, R. Arzybaeva

**HERALDRY: THE EMERGENCE AND HISTORICAL
AND PHILOSOPHICAL VALUE**

УДК: 685: 4.371/58

Макалада жалпы гербдер, өзгөчө эн тамгалар, белгилер, тарыхый эстеликтерге кеңири маани берилген. Алгачкы Берлиндеги геральдикаларды изилдеп үйрөнүүчү атайын кафедра тууралуу маалыматтар чагылдырылган. Россиядагы Петр Инин мезгилинде археология, нумизматика, сфрагистика жана генеалогия илимдери менен биргеликте атайын белгилерди, символикаларды, бренддерди жана гербдерди окуп-үйрөнүү максатында түзүлгөн геральдика изилдөө борборунун ишмердиги чагылдырылган. Гербдер пайда болгонго чейинки найза, желек, тыйын, медалдардын беттеринде ар кандай тотемдик сүрөттөр, символикалар тууралуу маалыматтар берилген. Байыркы мамлекеттер Рим, Греция, Кытай, Индия, Шумер, Акад, Египет, Вавилон сыяктуу мамлекеттерде да өздүк эн тамгаларына, мамлекеттик, жоокердик белгилерине маани берилет. Негизинен макалада бул илимдин пайда болушу, тарых-таржымалы жана таралышынын этаптары жана Эгемендүү Кыргызстандын мамлекеттик символикаларындагы белгилерге, маанисине, өзгөчөлүктөрү кеңири баяндалат.

Негизги сөздөр: бренд, геральдика, герб, генеалогия, идентификация, символика, сфрагистика, нумизматика, эмблема.

В статье расширено дается значение гербов, особых знаков, исторических памятников. Отражены материалы специально открытой кафедры по изучению Берлинской геральдики, отражена работа центра геральдического исследования по изучению гербов, брендов символики, специальных знаков, созданный в России при Петра I в содеиствии такими науками, как археология, нумизматика, сфрагистика и генеалогия. Дана информация о символиках, различных тотемных рисунках на саблях, флагах, монетах, медалях до появления гербов. Также даны понятия о государственных и военных значках таких древних государств, как Вавилон, Египет, Акад, Шумер, Индия, Китай, Греция, Рим. В основном, в статье излагается появления этой науки, этапы ее развития, государственная символика Суверенного Кыргызстана.

Ключевые слова: бренд, геральдика, герб, генеалогия, идентификация, символика, сфрагистика, нумизматика, эмблема.

In this article there is widely given the meaning of the State Emblem special signs, historical monuments and also described the materials specially opened the chair on researching Belinsky Gernaldics, the works of geraldic researching centre on studying national Emblems, brend symbols, special signs, created by Peter the Ist in Russia contributing such sciences as

archeology, numismatics, sphragistics and genealogy. There is given information about symbolics, various pictures on swards, flags, coins, medals before appearing state emblems. Also given the idea about national emblems and coat of arms of such ancient states, as Vavilon, Egypt, Akad, Shumer, India, China, Greece, Roma. In general this article states the appearance of this science, its stages, state symbols of sovereign Kyrgyzstan.

Key words: brand, heraldry, coat of arms, genealogy, identification, symbolism, sphragistics, numismatics, emblem.

Геральдика (лат. heraldus – жарчы) – жалпы гербдер, өзгөчө эн тамгалар же белгилери бар тарыхый эстеликтерди изилдеп-окуп үйрөнүүчү илим болуп саналат. Эң алгач 1706-жылы Берлинде геральдикаларды изилдеп үйрөнүүчү атайын кафедра ачылат. 1726-жылы Петр Инин мезгилинде археология, нумизматика, сфрагистика жана генеалогия илимдери менен биргеликте атайын белгилерди, символикаларды, бренддерди жана гербдерди окуп-үйрөнүү максатында Россияда геральдика изилдөө борбору түзүлгөн.

Геральдика түшүнүгү орто кылымдардагы Европадагы крестүүлөрдүн жүрүшү менен мүнөздөлүп келет. Анткени, бул мезгилде рыцарларды идентификациялап, айырмалоо үчүн, кайсы королдукка, княздыкка же дворяндык топко тиешелүү жоокерлердин калкандарында (шиттеринде) атайын белгилер болгон. М: Арстандын, жолборс, бүркүт сыяктуу жан-жаныбарлардын жана башка сүрөттүү белгилер түшүрүлгөн. Буга чейин гербдер пайда болгонго дейре найза, желек, тыйын, медалдардын беттеринде ар кандай тотемдик сүрөттөр, символикалар түшүрүлүп келген. Байыркы мезгилдердеги мамлекеттерде Рим, Греция, Кытай, Индия, Шумер, Акад, Египет, Вавилон сыяктуу мамлекеттерде да өздүк эн тамгаларына, мамлекеттик, жоокердик белгилери тууларында болгондугун «Вексиллология» илими тастыктап келет. Байыртадан эн тамгалар, белгилер жана символикалар кыргыздарда да болуп келгендигин улуу эпосу-буз «Манаста» жана археологиялык табылгаларда далилденүүдө.

Эң алгач гербдин пайда болушу 1127-жылы Англиялык анжуй графы Жоффрией Vге таандык арстандын сүрөтү түшүрүлүп кооздолуп жасалган өздүк калканында болгон. Ошондон тартып королдор, дворяндар жана рыцарлар гербди өздүк мөөрлөрү

(печать) үчүн пайдалана башташкан. Биринчи болуп геральдикалык печать 1136-жылы пайда болгон. Орто кылымдарда Европада ат үстүндөгү салгылашуу турнирлери жогорку кастанын көңүл борборунда негизги маселе катары каралган. Рыцардык мындай турнирлерде жоокерлердин калкандарында гана эмес, тууларында, шлемдеринде, ат жабдыктарында да аттуу-баштуу төбөлдөргө тиешелүү гербдер түшүрүлгөн символдор өзгөчөлөнүп турган. Европалык мамлекеттерде эмблемалар жана гербдер аркылуу дворяндардын, барон, графтардын социалдык статустары аныкталып турган. Өздүк статуса ээ болгон мындай гербдер, символикалар жана эмблема-бренддер муундан-муунга өткөрүлүп, ыйыктык катары сакталып, геральдиканын бүтүндөй Европалык мамлекеттерге таралышына шарттар түзүлгөн. XIV кылымда Италиялык юрист Бартоло тарабынан геральдика жана анын мыйзамдык эрежелери жөнүндө кодекс иштелип чыгылган. Анда герольд тарабынан гербдердин жасалышы бири-бирине окшобой, айырмаланып туруусу жана аларды тиешелүү төбөлдөргө берилиши, король тарабынан атайын тастык-тоочу грамота менен ыйгарылышы белгиленген. Гербдерди ыйгаруу атайын титулга ээ болгон дворяндык коллегияда каралып, салтанаттанаттарда тийиштүү ак-сөөктөргө жана рыцарларга тапшырылган.

Англияда герб ыйгаруу коллегиясы бүгүнкү күнгө чейин сакталып иш аракет жүргүзүп келүүдө. Ал 1484-жылы король Ричард III тарабынан түзүлгөн болчу. Учурда ал гербдер «Оф армз колледжи» тарабынан Англиядагы, Түндүк Ирландия, Уэльстеги аттуу-баштуу төбөлдөргө, мамлекеттик жана коомдук мекемелерге ыйгарылып келет. Ушундай салт бүгүнкү күнү да Европанын бир катар мамлекеттеринде сакталып келүүдө. М: Бельгия, Дания, Финляндия, Нидерланды, Италия, Испания, Швеция, Швецарияда ж.б.

Россияда геральдика маселеси XVII кылымдын башында колго алына баштайт. Бул мезгилде орустар чыгарган тыйындарга ар кандай белгилерди басып чыгара башташкан. М: кылыч кармаган жоокер, Владимирдик арстан ж.б. Ал эми Алексей Пнин тушунда эки баштуу бүркүттүн элеси түшкөн гербди орустар 1917-жылга чейин, СССР мезгилинде алынып салып, бүгүнкү учурда мамлекеттик герб катары кабылдашып келишүүдө. Ошондой эле сөз башында айткандай Петр Iчи тарабынан бул иш колго алынып герольдмейстердик кантора ачылып, кийинчерээк бул ишти изилдөө максатында атайын изилдөө борбору түзүлгөн.

Кыскасы биз бул илимдин пайда болушу, тарых-таржымалы жана таралышы жөнүндө учкай кеп салдык. Эми гербдердин тарыхый мааниси, маңызы жана мазмуну жөнүндөгү иликтөөлөрдүн урунттуу жерлерине токтоло кетели.

Көптөгөн геральдика маселеси боюнча илим-изилдөөчүлөр гербдерди жасоодо төмөнкү критерийлерге көңүл бурушат деп белгилешет.

1. Улуттук менталитетке (каада-салт, үрп-адат, ишеним ж.б.).

2. Тарыхый фактор (элдердин басып өткөн жолу).

3. Аймактык фактор (табияты, фауна-флорасы ж.б.).

4. Чарба жүргүзүү маселеси.

Жана ошондой эле гербдерди жаратууда логикалык, философиялык, тарыхый жана психологиялык жагдайлар эске алынары жөнүндө да белгилешип келет.

Мысал үчүн биздин Кыргыз Республикасынын гербинде мен ойлойм жогорудагы бардык жагдайлар эске алынган жана жогорку чеберчилик менен жасалган. Ошондуктан биздин гербдин авторлоруна мен терең ыраазычылык билдирем.

Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик герби

Герб

**Кыргыз Республикасынын
Жогорку Кеңешинин 1994-жылдын 14-январындагы
токтому менен бекитилген**

Авторлору: А. Абдраев, С. Дубанаяв.

Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик герби ак кырбууланган көк түстөгү тегеректин ортосундагы канатын жайган ак шумкардын сүрөтүнөн, көлдүн нары жагында жайгашкан Ала-Тоо тоо кыркаларынан жана алтын нурун чачыратып чыгып келе жаткан күндөн, тегеректин эки капталынан орун алган паhtанын жана буудайдын сабындагы башынын сүрөтүнөн, тегеректин жогорку бөлүгүндө орун алган "Кыргыз" жана тегеректин төмөнкү бөлүгүнөн орун алган "Республикасы" деген жазуудан турат.

Учурда Кыргыз Республикасынын символикалары жөнүндө ар кыл пикирлер айтылууда. Мисалы: Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин айрым депутаттары, илимий коомчулук тарабынан символикаларды өзгөртүү жөнүндө ж.б. сын-пикирлер айтылып келүүдө. Бирок бул маселе бүгүнкү күндүн талабына туура келеби?

Экинчиден, менин жеке пикирим бүгүн ар кайсы региондун, шаарлардын, мекеме-ишканалардын жана окуу жайлардын өздөрүнө тиешелүү символикалары бар. Бул айрыкча эгемендүүлүк алгандан бери күчөп кетти. Ушунун зарылчылыгы барбы? Кытай Эл Республикасын алып карасак ар кайсы шаар-

ларында, провинция, райондорунда жана мекемелеринде да бир эле мамлекеттик герби, туусу илинип турат. Мен ойлом бизде да бир эле символикага Кыргыз Республикасынын символикаларына өтүшүбүз зарыл. Себеби мамлекеттин ыйыктыгы жана бир бүтүндүгү сакталат деген ойдомун.

Үчүнчүдөн, дагы бир айта кетчү жагдай Советбек Адурасулов деген агайыбыз Кыргыз Республикасынын символикаларын сынга алып бир нече ирет макалаларын ММК беттеринде жарыялап жана өзүнүн үлгүсүн таңуулап келет. Илимпоз койгон негизги доомат биздин символикалар элдин калың катмарына жетпей жаткандыгын айтат.

Маселе туура! Бүгүн жаштарыбыз, жада калса өзүбүздө символикалар жөнүндө түшүнүктүн жоктугу өкүндүрөт. Буга ким күнөлүү? Албетте өзүбүз! Символикадан же анын авторлорунан кынттык издөөнүн кажети жок деп ойлойм. Бул маселеде бизге биринчи кезекте мекенчилдик духтун жетишпей жаткандыгын баса белгилегим келет. Экинчи кезекте бул маселеде информациялык педагогика алсырап жатат. Эгерде биз өзүбүз кыргыздын визиткасы болгон эн тамгаларыбызды, белгилерибизди билбесек, түшүнбөсөк анда кийинки муундан бул боюнча үмүт кылыштын кажети жок деп ойлойм.

Ошондуктан ар бирибиздин жана бүгүнкү конференциянын да негизги миссиясы жана вазийпасы

мамлекеттик символикаларды түшүнүп, ага туура мамиле жасап, аны жүрөгүбүз менен сезип, ыйык тутуп, даңазалап кийинки урпактарга өткөрүп берүү болуп саналат.

Ошондо, бизде мекенчилдик пайда болуп, гүлдөгөн Кыргыз мамлекетин бирге курабыз деген ишеничтемин!

Адабияттар:

1. Левандовский А.П. В мире геральдики. - М.: Вече, 2008. - 218 с.
2. Лукомский В.К., Типольт Н.А. Русская геральдика. - СПб., 1913.
3. Медведев М.Ю. Геральдика или истинная наука о гербах. - М.: Гербы и флаги, 2008. - 144 с.
4. Пастуро М. Геральдика / Перевод с франц. А.Кавтаскина. - М.: Астрель: АСТ, 2003. - 144 с.
5. Пастуро М. Символическая история европейского Средневековья. - СПб.: Alexandria, 2012. - 448 с.
6. Слейгер С. Геральдика. Иллюстрированная энциклопедия / Перевод с англ. И.Жилинской. - 2-е изд. - М.: ЭКСМО, 2005. - 264 с.
7. Фрайер С., Фергюсон Д. Геральдика. Гербы - Символы - Фигуры / Перевод с англ. М.Б. Борисова. - М.: АСТ: Астрель, 2009. - 208 с.
8. Щелоков А.А. Увлечательная геральдика. - М.: ЭКСМО, 2006. - 352 с.

Рецензент: к.и.н. Абдикеримов А.Ш.